

Legio Angelica – nástroj disciplinace katolických chlapců. Výchova ke kněžství a k laické misijní činnosti v Legio angelica pod vedením P. Methoda K. Klementa, OSB v letech 1927–1937

LUCIE ŠMÍDOVÁ

ABSTRACT: Education for the Priesthood and Lay Missionary activities in the Legio angelica under the direction of P. Method K. Klement, OSB 1927–1937

This paper looks at how the Benedictine monk and well-known preacher P. Method K. Klement, OSB, worked with the altar boys of the Legio angelica between 1927 and 1937. This organization centred on apostolic activity for altar boys, preparing them for future priestly and secular activities.

Czech Roman Catholicism had been greatly affected by a mass exodus from the Church following the end of the First World War, but there were also opposing trends which looked ahead to a religious revival. This trend was typified by the Legio angelica association. P. Klement led the Legio angelica from 1927 to 1937 and was central to its spiritual as well as organizational character. The Legio angelica was a nationwide organization in which altar boys formed groups in parishes, subscribed to a magazine, held national congresses and took tests just like the Scouts. By the time P. Klement left the organization, it had three thousand members, and from 1934 the Legio angelica also became part of the Scout movement.

Given the nature of its aims, it is difficult to assess if it achieved what it set out to do; however, it can be said that the association was a success. Apart from the previously mentioned social network, it also educated a large number of priests, several of whom went on to become distinguished figures within the Roman Catholic Church in the latter part of the 20th century.

KEY WORDS: Altar Boys – Legio Angelica – P. Klement – Apostolic – Tool

CONTACTS: Mgr. Lucie Šmidová, Národní muzeum – Archiv Národního muzea, Na Zátorách 6, 170 00 Praha 7;
e-mail: historie.smidova@nm.cz

Římskokatolická církev na našem území po 1. světové válce se nacházela v procesu změn, které souvisely se státoprávními změnami i s mentálním pohybem ve společnosti. Pravděpodobně nejviditelnější a nejcitelnější bylo masové vystupování z církve (jak dosvědčují výsledky sčítání lidu, mezi lety 1918–1921 ji opustilo jeden a půl miliónu občanů, přičemž proces ještě pokračoval) a vznik československé církve v roce 1920, do jejíchž řad vstoupila polovina z těch, kteří z římskokatolické církve vystoupili.¹ Jako příčinu tohoto stavu nutno, mimo jiné, označit přílišné pro-

¹ Jan HAVRÁNEK, *Příprava Husových oslav a antiklerikalismus českých studentů v předvečer první světové války*; in: Bůh a bohové. Církev, náboženství a spiritualita v českém 19. století, Praha 2003, s. 236.

pojení mezi habsburskou monarchií a římskokatolickou církví, a to jak skutečné, tak v myslích obyvatel českých zemí.

Situace v samotné římskokatolické církvi, atmosféra ve společnosti i rezervovaný vztah vládních kruhů k římskokatolické církvi celkem logicky vytvářely živnou půdu pro obrodná hnutí a s tím související aktivity, mezi něž se právem řadí i spolek ministrantů Legio angelica.

Prameny a literatura

Zkoumání spolku Legio angelica v mnoha ohledech naráží na nedostatečnou pramennou základnu. Meziválečné archivní materiály z pražského arcibiskupství se nedochovaly, což znamená, že kromě originálu schválených stanov jsme například ochuzeni o možnost studovat korespondenci týkající se tohoto spolku. Písemné prameny, jakými jsou centrální seznamy členů spolku, přihlášky a jiné podobné údaje, z nichž by eventuelně bylo možné usuzovat na sociální a věkové složení členstva apod., se také nedochovaly. Vzhledem k tomu, že tento spolek byl organizován při jednotlivých farnostech či klášterech, je možné, že se ještě podaří nalézt primární prameny na lokální úrovni (tj. v archivech jednotlivých farností/klášterů) a bude možné provést alespoň historicko-sociální mikrosondy.

Pravděpodobně nejznámějším a nejvyužívanějším zdrojem informací o Legio angelica a P. Klementovi je kniha „*Legio angelica a P. Method K. Klement, OSB*“ od Bohumila Svobody a Jiřího Reinsberga.² Autoři této publikace nezastírají, že jsou bývalí členové spolku Legio angelica a že usilují o to, aby se nezapomnělo na P. Klementa, který spolek založil a po dobu deseti let vedl. Tuto optiku nutno mít při používání jejich knihy na paměti, neboť (navzdory ambici napsat historickou publikaci) se především jedná o primární pramen dokládající silnou sebeidentifikaci autorů se spolkem a vřelý vztah k benediktinskému mnichu a známému kazateli P. Klementovi. Autoři využívali pozůstalost po P. Klementovi a časopisy Legio angelica, přičemž není jasné, do jaké míry se jimi využívaná pozůstalost kryje s materiály, které se v současné době nacházejí v neutříděném stavu v benediktinském opatství v Emauzích. Třebaže řada uváděných skutečností je v souladu s dostupnými emauzskými materiály (zejména to platí u životopisných dat P. Klementa) a spolkovým časopisem, lze knize oprávněně vytknout řadu tendenčních a nepodložených interpretací a tvrzení.³ Z primárních pramenů byly pro účely této studie použity materiály z již zmíněné pozůstalosti uložené v Emauzích. Tato pozůstalost mimo jiné obsahovala tzv. měsíční okružní listy Legio angelica Velké Prahy, což jsou vlastně pravidelné dopisy P. Klementa chlapcům z této oblasti. Tyto dopisy mají z hlediska zkoumaného tématu vysokou hodnotu.

2 Bohumil SVOBODA – Jiří REINSBERG, *Legio angelica a P. Method K. Klement OSB*, Svitavy 2000.

3 Mimo jiné se jedná o vysloveně negativní obraz P. Ladislava Pavelky. Bližší soudy o tomto člověku bude možné činit teprve po zevrubném prostudování a tedy i kritickém zhodnocení materiálů uložených v Emauzích, archivních materiálů v Archivu bezpečnostních složek, prostudování vzpomínek jeho svěřenců, tiskovin, které z části psal a z části pouze redigoval atd.).

Z dobové literatury bylo možno využít časopis „*Legio angelica*“, „*Liturgickou příručku pro ministranty*“ určenou především pro členy spolku⁴ a také strojopisný rukopis dějin spolku „*Stručný nástin dějin. LEGIO ANGELICA družina hochů-ministrantů pod ochranou sv. Václava. Se zvláštním zřetelem k skautským oddílům LA*“ od Peši (Josefa) Nováka, který se také nachází v Emauzích.

V odborné literatuře se setkáváme pouze se stručnějšími zmínkami o Legio angelica, které se na primární prameny neodkazují.

Spolek Legio angelica

Založením spolku ministrantů Legio angelica reagoval P. Klement na problémy římskokatolické církve velmi praktickým krokem – pokusil se sdružit co největší počet ministrantů, neboť usoudil, že právě z této skupiny mohou vyrůst oddaní věřící (laici i kněží), kteří budou ochotni se angažovat ve věcech víry.

Spolek Legio angelica byl Klementovým dílem po všech stránkách. Při jeho zakládání mohl využít své předešlé zkušenosti s psaním textů, organizační prací, se získáváním peněz i s prací s mládeží (přispíval kupříkladu do benediktinského časopisu „*Pax*“, organizoval akci „Vojtěšský haléř“ na podporu nemajetných studentů bohosloví a byl aktivní v salesiánském hnutí⁵).

P. Klement pronesl první výzvu k založení spolku Legio angelica 2. října roku 1927 a ihned poté zahájil činnost tím, že v Emauzích založil první družinku a další následovaly.⁶ Stanovy tohoto spolku však byly pražských arcibiskupstvím schváleny až 15. 9. 1929.⁷ Sám P. Klement uváděl jako datum založení spolku střídavě oba dva roky. V čele Legio angelica zůstal P. Klement do roku 1937, kdy byl vystřídán P. Ladislavem Pavelkou. V roce 1937 mělo Legio angelica přibližně 3000 členů a jejich počet dále stoupal. Na počátku války spolek své aktivity formálně ukončil, nicméně řada skautských družin pokračovala ve svých aktivitách neoficiálně až do Pavelkova zatčení v roce 1941. Po válce byl opět obnoven a vyvíjel činnost až do roku 1948 pod vedením P. Josefa Gabriela, který měl zájem s P. Klementem spolupracovat, není však jasné, do jaké míry se mu to podařilo.⁸

Spolek sdružoval mladší chlapce (někdy i předškoláky), ale také učně a studenty. Podchycení studentů bylo důležité, neboť tato sociální skupina byla již v období před válkou náchylná k protikatolickému smýšlení více než jiné.⁹ Mezi výjimečné osobnosti, které z Legia vzešly, patří známý kněz a kazatel Jiří Reinsberg, arcioopat břevnovského kláštera Anastáz Opasek, teolog Alexandr Heidler (Otec Křišťan ze Svobodné Evropy), teolog Antonín (Aťa) Mandl a teolog a kunsthistorik Josef Zvěřina.

4 *Liturgická příručka pro ministranty*, Praha 1934.

5 V emauzské pozůstalosti se nalézá několik drobných pramenů odkazujících i na tuto aktivitu.

6 *Legio angelica* III., 1932–1933, s. 1.

7 *Liturgická příručka*, s. 13. Vzhledem k tomu, že stanovy nebylo možné dohledat ve veřejně přístupných archívech, použila jsem text a dataci uvedenou v liturgické příručce.

8 O této snaze i o vzájemném kontaktu svědčí dopis P. Gabriela P. Klementovi ze dne 20. prosince 1946 uložený v emauzské pozůstalosti.

9 J. HAVRÁNEK, *Příprava*, s. 242–243.

Cíle spolku Legio angelica

Cíli spolku Legio angelica uvedenými v jeho stanovách byla apoštolská činnost v podobě vzorného ministrování a příprava na budoucí apoštolskou činnost kněžskou i laickou.¹⁰ Třebaže cíle byly jasně dány od samého počátku, vnímání činnosti ze strany chlapců bylo jiné. Svědčí o tom například opakované připomínání a zdůrazňování těchto cílů ve spolkovém časopise.¹¹ Stejně tak pamětníci apoštolskou činnost nezdůrazňují – spíše lze soudit, že jim bylo v prostředí Legio angelica, kde měli své kamarády, dobře, protože spolek měl poutavý program (např. skauting) a nároky spojené s ministrováním jim tuto činnost vlastně usnadňovaly tím, že chlapci byli přiměřeně podrobně seznamováni s liturgií a svojí úlohou při mši.¹² Toto tvrzení se samozřejmě vztahuje na řadové členy, členové tzv. falanx (viz níže), jakožto elity spolku, se s cíli nutně museli silně identifikovat alespoň navenek.

Kromě cílů obsahuje liturgická příručka *vzory a ideály členů* tohoto spolku. Příkladem měla být chlapcům starověká tzv. thébská legie, jejíž členové údajně ve jménu věrnosti Kristu obětovali své životy.¹³ Další požadavky byly již, teoreticky vzato, proveditelné, ale v případě důsledného uplatňování by byly nesmírně náročné jak z hlediska časového, tak i psychologického. Chlapci například měli ministrovat vzorně a co nejčastěji, přičemž před touto činností nesměli dát přednost ničemu jinému.¹⁴ Také k přijímání měli chodit pravidelně a co nejčastěji (i denně) a každoročně také absolvovat exercicie.¹⁵ Co se žádoucích charakterových vlastností týče, měli být legionisté zbožní a aktivní, ale také v nich měl vládnout vojenský duch poslušnosti a kázně, který dobývá a vítězí.¹⁶ K doporučené četbě patřil jak jinak než katechismus, biblická dějeprava, Písmo svaté apod.¹⁷ Značnou nadnesenost požadavků, příkladů a formulací obsažených ve stanovách i v liturgické příručce nutno samozřejmě vnímat v kontextu dobového úzu pro projevy tohoto druhu, který k přepjatosti a exaltovanosti neměl daleko.

K dosažení výše uvedených cílů a ideálů měla vést cesta skrze dílčí cíle a úkoly stanovené především P. Klementem, ale samozřejmě i těmi, kdo s chlapci pracovali v jednotlivých družinkách (tedy kněžskými, ale třeba i členy falanx). S těmito dílčími cíli se chlapci seznamovali v časopise, v případě členů organizovaných v rámci Velké Prahy i v okružních listech P. Klementa, a samozřejmě při osobním kontaktu s knězem, který měl danou družinku na starosti. Z cílů uváděných v časopise a v okružních listech jmenujme například prohlubování znalosti liturgie (P. Klement vždy pro pražské chlapce explicitně stanovil, jakou pasáž liturgie mají

¹⁰ *Liturgická příručka*, s. 12.

¹¹ Např. *Legio angelica* III., 1932–1933, s. 2–3.

¹² Tento poznatek dokládají např. rozhovory s prof. MUDr. Vladislavem Klenerem, bývalým členem Legio angelica, vedené autorkou v letech 2011–2014.

¹³ *Liturgická příručka*, s. 7–8.

¹⁴ *Liturgická příručka*, s. 10.

¹⁵ *Liturgická příručka*, s. 12.

¹⁶ *Liturgická příručka*, s. 9.

¹⁷ *Liturgická příručka*, s. 11.

na příštím setkání ovládat), účast na různých poutích a průvodech, účast na akcích typu novény¹⁸ apod. V *Legio angelica* také existovaly chlapecké pěvecké sbory a P. Klement zavedl hraní šachů či stolního tenisu. I k těmto aktivitám se vztahovaly velmi konkrétní cíle, včetně např. povinnosti naučit se dějiny šachu.

Nástroje používané P. Klementem k dosažení stanovených cílů

Snaha o masovost organizace na straně jedné a vysoké cíle a těžko dosažitelné ideály na straně druhé nutně vzbuzují úvahy o tom, jaké nástroje byly k jejich dosažení používány a jak, resp. zda vůbec byly účinné.

Základním nástrojem bylo *pravidelné setkávání* vedoucího družinky s ministranty. Četnost setkání a program nebyly stanovami ani spolkovým časopisem nijak specifikovány, ale např. program setkávání pražských chlapců s P. Klementem byl skutečně dlouhý (několikahodinový) a pestrý. Zahrnoval účast na mši, přednášku, zkoušení např. ze znalosti liturgie a nakonec i promítání filmu – mravoučného či dobrodružného. Tato setkání se konala jednou měsíčně, přičemž v mezičase mohli mít chlapci ještě program s vedoucími svých družinek v místě, kam chodili ministrantovat. Je vysoce pravděpodobné, že Klementův pražský program patřil k těm atraktivnějším, neboť P. Klement měl kromě talentu k práci s dětmi i určité technické vybavení (promítačku apod.), které nebylo běžnou součástí vybavení far.

Časopis *Legio angelica* vycházel od září 1930, odebírali jej automaticky všichni členové a redaktorem i autorem většiny článků byl P. Klement. Některé texty jsou vysloveně přepjaté. Hned v prvním čísle je povídka o chlapci, který položil život za oltářní svátost. Naopak jiné články a povídky vyjadřují pochopení pro různé klukovské „lumpárny“, pokud nepřekračují rozumnou mez. Četbou časopisu tak zřejmě mohli chlapci získat (zřejmě pravdivý) dojem, že P. Klement má pro „nás kluky“ pochopení. Smysl pro zviditelnění spolku i apoštolskou činnost osvědčoval P. Klement mimo jiné tím, že chlapcům zdůrazňoval nutnost jít příkladem. Nezanedbatelné je i neustále opakované připomínání výlučnosti spolku. P. Klement si však ověřil, že ani v případě sebelépe napsaného časopisu nemá jistotu, že ho chlapci budou opravdu číst, a proto je z obsahu někdy i zkoušel.

Již zmiňovaná *Liturgická příručka pro ministranty* obsahovala vše, co církve potřebovala, aby ministranti věděli o liturgii. Dále obsahovala informace o stanovách, ideálech apod., včetně motivačních pasáží. Vydání této příručky je také v souladu s benediktinským úsilím o liturgickou obnovu, které se datuje od přelomu devatenáctého a dvacátého století a jež představuje například první český překlad misálu či, v době pozdější, vydávání měsíčníku Pax.

P. Klement organizoval jednou za měsíc setkání pražských chlapců (z oblasti Velké Prahy) a před každým setkáním jim rozesílal takzvané *okružní listy*. Obsahovaly především informace vztahující se k nejbližšímu měsíčnímu setkání. Styl i obsah těchto dopisů byl mnohem neformálnější než časopis. P. Klement zde opět osvědčil jazykový talent, ale navíc ještě i talent komunikační. Měl velký smysl pro humor,

18 Novéna je modlitba konaná devět dní za sebou, obvykle s nějakým specifickým cílem.

často a hodně chválil, ale byl schopen formulovat i výtky, nicméně i ty psal většinou vtipně.¹⁹ Při četbě těchto dopisů je snadno představitelné, že chlapci se cítili milovaní, neboť je například oslovoval velmi citově zabarvenými slovy („kukulínci moji“). P. Klement komunikoval i s rodinami členů spolku. Pravidelně jim přál k církevním svátkům a zdůrazňoval, že i oni a sourozenci chlapců jsou jedna rodina. Zřejmě i proto býval velmi úspěšný, když potřeboval pomoc rodičů (nejčastěji prosil maminky chlapců, aby se postaraly o nějaké pohoštění v průběhu spolkové akce, ale někdy prosil i o ubytování chlapců, kteří přijeli na sjezd, a v případě Prahy požádal i o peníze na opravdu klubovny).

Dochované prameny svědčí o tom, že P. Klement si byl velmi dobře vědom toho, že chce-li chlapce ve spolku udržet, musí je skutečně zaujmout. Bližší seznámení s výchovnými principy skautingu ho vedlo k rozhodnutí založit v Legio angelica i skautské odbory.²⁰ Již samotné oznámení záměru zavést ve spolku *skautské odbory* (P. Klement tak učinil na měsíčním setkání s pražskými hochy) vyvolalo nadšení: polovina chlapců se do skautu ihned přihlásila.²¹ Navzdory velké popularitě této aktivity (P. Klement musel časem chlapce mírnit a vysvětlovat jim, že Legio angelica je především spolek ministrantů) se skauting týkal především pražských chlapců. Je to pochopitelné, neboť skauting byl jednak finančně náročný, jednak oslovoval především městské děti, tj. jednalo se o aktivitu pro mnohem užší sociální skupinu, než byla cílová skupina spolku, který se chudým a venkovským dětem v žádném případě neuzavíral. Navíc družinky ministrantů mohl vést každý farář, zatímco skautský vedoucí musel mít potřebnou kvalifikaci.²²

Zdá se, že úroveň skautingu v Legio angelica byla dobrá a nadšení chlapců neopadalo. Postaral se o to ostatně i známý skautský praktik a autor mnoha příruček Mirko Vosátka, byť se jednalo o působení krátké. Přesto je nutno zdůraznit jeden nesporný fakt: v Legio angelica nebyl skauting cílem sám o sobě, ale především nástrojem, jak chlapce udržet v ministrantském spolku. Nešlo tedy v první řadě o rozvoj mladého člověka způsobem, který mu umožní být spokojený, samostatný a užitečný sobě, svému okolí a své vlasti atd., ale stále o onen hlavní cíl spolku, jímž byla budoucí apoštolská činnost jeho členů.²³

Pod vlivem skautského systému *zkoušek* zavedl P. Klement ve spolku systém

19 Pěkným příkladem smyslu pro humor i jemné výtky je věta z druhého okružního listu v roce 1937: „Pán Bůh Vás opatruj a Duch sv. osvět’ Vaše hockeyem a lyžema ucpané mozečky, aby dobře odbyly všechny zkoušky...“ Podobných vtipných vyjádření je v okružních listech celá řada.

20 Legio angelica IV., 1933–1934, s. 116–117.

21 Legio angelica IV., 1933–1934, s. 116.

22 Skauti Legio angelica byli organizováni pod Svojsíkovým „Junákem – Svazem skautů R. Č. S.“, kde byly požadavky na vedoucí družin (tzv. rádce) a vedoucí oddílů přesně dané a jejich splnění vyžadovalo značný čas i úsilí. P. Novák na str. 4 svého Stručného nástinu však uvádí, že v zimě 1937/8 se oddíly Legio angelica začlenily do nově budovaného Ústředí skautů katolíků, a na str. 13, že v roce 1939 se katoličtí skauti z ústředí sjednotili s Junákem.

23 Tímto přístupem se skauting v Legio angelica řadí po bok řadě jiných skautských organizací, například skautským odborům DTJ, Spartakovým skautům práce atd., které byly také založeny proto, aby skrze atraktivní skautské aktivity formovaly mládež k přijetí určitých specifických idejí (zde sociálnědemokratických a komunistických).

zkoušek ze znalosti liturgie, přičemž nejnižší stupeň musel složit každý chlapec.²⁴ Skládání zkoušek mělo slavnostní ráz a podporovalo tak pocit výlučnosti.

Organizačním nástrojem byla skupina zvaná *falanx*. Jednalo se o starší hochy, kteří se ve spolku osvědčili. P. Klement je v jednom z článků nazval „úderným šikem“, kterému budou svěřeny „velké úkoly“.²⁵ Tito chlapci tvořili radu, která P. Klementovi pomáhala při organizaci různých akcí a také se k organizačním věcem vyjadřovala. P. Klement jednal více se členy falanx, kteří dále pracovali s mladšími hochy. Být členem falanx byla zřejmě velmi prestižní záležitost, což lze dovodit ze spolkového časopisu i vzpomínek pamětníků. Ve skautských odborech Legio angelica se členové falanx „přetavili“ v rovery, nazývali se však technická četa či technická falanx.²⁶

Kromě již zmíněných „vnějších“ nástrojů nutno uvést i *osobnost* P. Klementa, neboť způsob, jakým se choval a jak komunikoval, měl na chlapce, ale i na jejich rodiče velký vliv. P. Klement byl charismatický řečník. Svým projevem v kostele i mimo něj dokázal nejen získat pozornost posluchačů, ale také je pro určitou myšlenku získat. To samé platí pro jeho písemný projev. Jak v časopise, tak v měsíčních okružních listech na první pohled upoutá Klementův styl. Díky živosti i schopnosti vhodně sloučit formální písemný projev s projevem neformálním nesoucím místy i pel čehosi, co je možné nazvat sympatickým rošťáctvím („nazdáááárrrrrrrrrrrr“), jsou jeho texty čtivé i v případě témat pro chlapce méně záživných.

P. Klement rozhodně nepatřil k těm vedoucím chlapeckých skupin, kteří by byli nedotknutelní a stáli na piedestalu. O tom nepochybně svědčí i píseň „Tábor v Beluši“, v níž jedna sloka zní: „Macku, Macíčku – ty jsi vůdce náš – nic si nesmíš z toho dělat – že kříž s námi máš.“ Klementova táborová přezdívka navíc zněla „Černý diktátor“. Tento druh komunikace s dětmi a mladými lidmi, kteří mají být vedeni a vychováni k určitému cíli, na jedné straně napomáhá popularitě vedoucího, na straně druhé však klade vysoké nároky na jeho schopnost nastavit jasné hranice a vyžadovat plnění povinností. P. Klement, zdá se, v tomto ohledu uspěl – byl přijímán jak chlapci, tak staršími hochy, a to dlouho poté, co Legio angelica opustil (emauzská pozůstalost obsahuje celou řadu dopisů bývalých legionistů, kteří měli i po letech potřebu s P. Klementem zůstat v kontaktu a vyjádřit mu úctu).

Klementova přesvědčivost však měla své meze – církevní představitelé vůči němu osobně i Legio angelica příliš vstřícní nebyli, což například dokládají nekončící patálie s hledáním prostor, kde by se chlapci mohli scházet,²⁷ ale také jeho odvolání

24 Legio angelica V., 1934–1935, nečíslovaný rub předního i zadního listu obálky.

25 Legio angelica II., 1931–1932, č. 5, s. 8.

26 Jak velká mohla být touha po členství ve falanx, dokládá například způsob, jakým se v letech 1945–1948 podepisovali vedoucí 4. pražského oddílu Junáka František Falerski (bývalý člen Legio angelica za Pavelkova vedení) a Milan Ubl v případě, že se jednalo o interní oddílový materiál podepisovaný oběma vedoucími. Podpis měl tuto písemnou formu „f_l_x“ a četl se falanx. František Falerski byl v době svého působení v Legio angelica příliš mladý na to, aby se mohl stát členem falanx/technické falanx. ANM, fond František Falerski, různé materiály týkající se skautingu.

27 Po několika neúspěšných pokusech získat klubovnu skončil spolek v budově na Malé Straně zvané Patronát, který patřil církvi i do jehož přestavby spolek investoval nemalé peníze, aby byl zhruba po roce bez náhrady vykázán – to se však už stalo za Klementova následovníka P. L. Pavelky.

z místa ředitele spolku. Toto odvolání pravděpodobně svědčí i o tom, že P. Klement zvládal komunikaci z pozice autority, ale nikoliv z pozice podřízeného, což je však v rámci (nejen církevní) hierarchie jeden z nezbytných předpokladů úspěchu. Vezměme jen v úvahu, že Legio angelica bylo vždy k dispozici, když si vysocí církevní představitelé přáli jejich účast v průvodu, na mši atd. A třebaže tato reprezentativní funkce jistě nebyla z dlouhodobého hlediska tak důležitá jako výchova tisíců chlapců k apoštolské činnosti, byla o to viditelnější. A přece P. Klement nebyl tak úspěšný, jak by spolek a on sám potřeboval. Určitým, byť pouze dílčím, vodítkem k pochopení této situace by snad mohl být dopis (bohužel nedatovaný) z emauzské pozůstalosti s oslovením „Reverende Pater!“ a podpisem P. Schallera, převora Emauzského kláštera, který svědčí o tom, že mezi P. Klementem a P. Schallerem existovaly bolestné osobní neshody.

Pro všechny zmíněné nástroje platí, že nebyly založeny na tupém drilu a ničím nezpochybnitelné autoritě, ale snažily se chlapce nějakým zajímavým způsobem k činnosti spolku přitáhnout, čímž byly velmi moderní a spolek Legio angelica tak dokázal držet krok s moderními trendy ve volnočasové výchově dětí a mládeže.

Naplňování stanovených cílů

Jak obecný a poněkud nadnesený charakter cílů, vzorů a ideálů Legio angelica, tak nedostatek pramenů, byť jen k dílčí historicko-sociální sondě, neumožňuje jejich naplňování příliš kvantifikovat. Přesto je možné se vyjádřit především k určitým předpokladům jejich naplňování.

Při hodnocení efektivity používaných nástrojů je nutné mít na paměti, že základní překážkou při naplňování jakýchkoliv cílů i jejich předpokladů, se kterou však nebylo možné nic dělat, byla skutečnost, že použití sankcí či trestů mohlo chlapcům znechutit ministrování, církev i Boha. Toto riziko vysvětluje toleranci P. Klementa vůči neplatičům členských příspěvků, lumpárnám, špatné docházce apod.

V obecné rovině lze také říci, že v bezprostředním okolí P. Klementa byla efektivita používaných nástrojů pravděpodobně větší díky jeho charismatickému vystupování.

Získávání členů bylo alfou a omegou, neboť šlo o to získat co nejmasovější základnu. V tomto ohledu byl spolek úspěšný – za deset let působení P. Klementa do něj vstoupilo tři tisíce ministrantů. Toto číslo vyniká nejenom na pozadí celorepublikového kontextu naznačeného v úvodu, ale také s ohledem na fakt, že P. Klement skutečně začínal doslova „od nuly“: nemohl navázat na nějaký dřívější podobný spolek, jehož jménem by se zaštitil, ani neměl přístup k finančním prostředkům či jinému druhu podpory, které by vznik a rozvoj spolku akcelerovaly. Noví členové se do značné míry získávali metodou „sněhové koule“ – mnoho nových chlapců přicházelo proto, že jim o tomto spolku pověděli kamarádi, kteří již byli jeho členy (ukázali jim časopis apod.). Také faráři se o této možnosti mezi sebou informovali.

S udržováním počtu členů byla situace složitější, neboť cenou za stabilizaci základny byla maximální tolerance vůči neplatičům příspěvků (stávalo se, že neplatilo až 50 % chlapců). Tolerantní postoj však nepochybně panoval i v jiných oblastech,

jakými byla disciplína apod. (minimálně ze strany P. Klementa si tímto tolerantním postojem můžeme být jisti).

Pouze zdánlivě přesné jsou údaje o počtu studentů, kteří se rozhodli pro studium bohosloví. V časopise se počet budoucích bohoslovců pravidelně uváděl, takže víme, že v době, kdy P. Klement opouštěl Legio angelica, dosáhl počet studentů bohosloví čísla 146 (toto číslo představuje přibližně 5 % členské základny v roce 1937). Je pravděpodobné, že skutečný počet byl o něco vyšší, neboť jistě ne všichni chlapani o svém rozhodnutí P. Klementa informovali. Musíme také uvážit, že někteří chlapani se pro studium bohosloví rozhodli ještě před vstupem do spolku a nepochybně řada jich odešla na tato studia až po odchodu P. Klementa, ale pod jeho vlivem, takže i je nutno do Klementovy kněžské „líhně“ započítat. Z hlediska posuzování dosažení cíle je také podstatné, kolik studentů školu skutečně dokončilo a kolik se jich věnovalo kněžskému povolání, přičemž v tomto ohledu nemáme informace žádné. Ač 5 % studentů bohosloví vzešlých z ministrantského spolku na první pohled příliš impozantně nepůsobí, je nutno mít na paměti, že za tehdejší atmosféry ve státě a ve společnosti představoval každý nový kněz pro církev pozitivum.

S počtem studentů bohoslovenství souvisí i otázka, do jaké míry byly již zmíněné lidsky a intelektuálně výjimečné osobnosti (Jiří Reinsberg, Anastáz Opasek, Alexandr Heidler, Antonín Mandl a Josef Zvěřina) spolkem Legio angelica ovlivněny. Lze předpokládat, že styl, jakým P. Klement své světence vedl a komunikoval s nimi, způsobil, že tyto osobnosti neměly problém projevat se v rámci výkonu svého povolání neformálně a často s notnou dávkou humoru, čímž i oni, podobně jako P. Klement, inspirovali ty, kteří by za jiných okolností nepraktikovali vůbec či pouze formálně. Bezprostřední kontakt s P. Klementem byl nepochybně rozhodující, o čemž svědčí skutečnost, že žádná podobně významná osobnost z družinek, které nebyly pod přímým vlivem P. Klementa, nevzešla. Vliv spolku však nelze zcela upozadit, neboť mohl být inspirací, zhmotněním apoštolského úsilí P. Klementa a důkazem, že je možné vykonat velké dílo i s minimální podporou církevních představitelů. Vzhledem k vlivu, jaký tyto osobnosti měly zejména na české věřící ve druhé polovině 20. století, je možno hovořit o úspěšném naplnění apoštolského cíle spolku.

Třebaže posouzení kvality ministrování u členů Legio angelica není snadné, můžeme předpokládat, že se zvýšila. Kdyby ministranti z Legio angelica neodváděli dobrou práci, těžko by měli vysocí církevní představitelé zájem o jejich přítomnost na důležitých akcích. Současně lze také důvodně předpokládat, že liturgická příručka, první text svého druhu, stejně jako systém zkoušek, pomohly zvýšit úroveň porozumění liturgii na straně ministrantů a tím zvýšit i úroveň jejich ministrování.

Spolek Legio angelica byl založen kvůli službě církvi a v tomto smyslu jí byl skutečně prospěšný – vytvořila se síť tisíců chlapanů a v řadě případů i jejich rodin, na něž se jak místní faráři, tak i vyšší a vysocí církevní představitelé mohli spolehnout. Pevnost a hustota této sociální sítě se místo od místa lišila, ale vědomí příslušnosti ke komunitě („my z Legio“) bylo přítomné. Je prokazatelné, že spolek Legio an-

gelica byl prostřednictvím svých členů prospěšný jak římskokatolické církvi jako celku, tak jejím vysokým představitelům. Do jaké míry tomu bylo i naopak, tj. do jaké míry byli tomuto spolku užiteční vysocí církevní představitelé, to zůstává zatím nezodpovězenou otázkou.

Tato práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury ČR v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum – DKRVO, IČ IČ 00023272, 2016/23.